

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI VAZIRLIGI
SAMARQAND QISHLOQ XO'JALIK INSTITUTI
VETERINARIYA, ZOOTEKNIYA VA QORAKO'LCHILIK
FAKUL'TETI
“PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA O'QITISH METODIKASI”
KAFEDRASI

PEDAGOGIK MAXORAT FANIDAN

KURS ISHI

MAVZU: PEDAGOGIK TEXNIKA. NUTQ MADANIYATI VA TEXNIKASI

Bajardi: D.Mitanboyev

Tekshirdi: G.Amirova

SAMARQAND 2012 y.

I. Kirish

II. Asosiy qism

- 1) Pedagogik texnikasi o'qituvchi faoliyatini tartibga soluvchi shakl sifatida.
- 2) Maqsadga karatilganlik va pedagogning tashki ko'rinishi.
- 3) O'qituvchi nutqi.
- 4) O'qituvchi odobi – nutq odobi
- 5) Ifodali o'qishning texnik asoslari

III. Xulosalar

IV. Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Kirish

Pedagogik texnika o'qituvchiga o'quv faoliyatida ham zarur bo'lgan umumiy pedagogik malakalar majmuyidan tashkil topadi. Avvalo, pedagogik texnikaning tarkibiy qismi sifatida o'qituvchining nutq madaniyatini, ya'ni savodli gapirish, o'z nutqini chiroyli va tushunarli, ta'sirchan qilib bayon etish, o'z fikr va his-tuyg'ularini so'zda aniq ifodalash malakalarini aytib o'tish mumkin.

Pedagogik texnikaning bosh tarkibiy qismi pedagogning mimik va pantomimik ifodaligidir. Aniq imo-ishora, ma'noli qarash, rag'batlantiruvchi yoki istehzoli tabassum pedagogik ta'sir ko'rsatishda ko'p so'zli tushuntirish yoki e'tiroz bildirishga qaraganda ancha samarali muomila vositalari hisoblanadi.

Pedagogik o'zaro ta'sir ko'rsatishda o'qituvchining o'z hissiy psixik xolatini boshkarish, o'zida eng qulay hissiy (ijodiy) jiddiylik darajasini va umidbaxshlik, xayrixohlik kayfiyatini saqlash o'zining hissiy dam olishini tashkil etish maxoratida muhim rol uynaydi. Bu maxorat pedagogning kasbiy jihatdan o'z-o'zini nazorat qilishini ta'minlaydi. Ko'p yillar davomida corlom asab tizimini saklab kolish, asabiy bo'zilishlardan, hissiy va akliy zerikishdan o'zini tiyishga yordam beradi.

Pedagogik texnika o'qituvchi malakalarining shunday yig'indisidirki, u o'qituvchining eng yaxshi ijodiy xulq atvoriga, boshkacha qilib aytganda, xar qanday pedagogik vaziyatda tarbiyalanuvchilarda samarali ta'sir ko'rsatishga yordam beradi. Mukammal pedagogik texnika pedagogning vaqti va kunlarini ijodiy ish uchun bo'shatib beradi. Pedagogik o'zaro ta'sir ko'rsatish jarayonida bolalar bilan muomila qilishda zarur so'zni topish yoki muvaffakiyatli chiqmagan rang ohangini tushuntirishga o'z fikrini chalg'itmaslik imkonini beradi. Pedagogik texnikani egallab olgan o'qituvchi ovozi bug'ilgandan yoki o'zining ish bilan bog'lik bo'lmagan qandaydir kechinmalarini uno'tishni bilmaslikdan azoblanib yurmaydi. Demak, pedagogik texnikani egallash o'qituvchining o'z kasb maxoratidan qanoatlantirish darajasini o'sishiga olib kelishi mumkin.

Pedagogik texnikasi o'qituvchi faoliyatini tartibga soluvchi shakl sifatida

Pedagogik texnikaning hamma uchun umumiy bo'lgan malakalarini tadbiq etish sohasini pedagogning bolalar bilan bevosita muomilasini qarab o'tamiz, rivojlangan pedagogik texnika o'qituvchiga o'quvchilar bilan muomila qilganda zarur. So'z, rang, oxang, qarash, imo-ishorani tez va aniq topish, eng o'tkir va ko'tilmagan vaziyatlarda osoishtalikni va aniq fikr yuritish, tahlil qilish kobiliyatini saqlab qolish imkonini beradi.

Bundan tashqari xaqiqiy pedagog ta'sir ko'rsatishda o'qituvchining pedagogik texnika sohasidagi barcha malakalari bir vaqtda namoyon bo'ladi. Nutq, imo-ishora, mimika, harakat bilan birga sodir bo'ladi. O'zliksiz o'zini tuta bilish, ta'sirchan vositalarga berilmaslik imkonini beradi.

Individual pedagogik texnika pedagogning yoshi, mijozi, fe'l atvori, sixat-salomatligi, anatomik, fiziologik xususiyatlariga ancha bog'lik bo'ladi.

Pedagogik texnikaning shakllanishi shaxsning sifatlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Chunonchi, nutqni ifodali, sof, savodli bo'lishi ustida ishlash, fikrlashning ravon bo'lishiga ta'sir kiladi. Psixik faoliyatni mustaqil tartibga solish usullarini egallash, fe'l atvor bilan bo'lgan hissiy vazminlikning rivojlanishiga olib keladi. Pedagogik texnika malakalarining shakllanish darajasida o'qituvchining umumiy madaniyati, imkoniyatlari nomoyon bo'ladi. Agar pedagogning nutqi qashshoq va tartibsiz bo'lsa, bular-bo'lmas sabablar bilan o'z hissiyotlariga erk bersa, tarbiyalanuvchi hissiyotiga ta'sir qilmaydi.

Maqsadga karatilganlik va pedagogning tashki ko'rinishi

Pedagoglarning o'quvchilar bilan bevosita muloqoti tarbiyalanuvchilarga ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayondan ikki tomonlama axborot almashiladi. Ya'ni, pedagog boshqarish subyektidan obyektga "o'quvchilar"ga boradi. Va aksincha obyekt subyektgga boradi. Pedagog bevosita shaxslararo muomiladan o'z

tarbiyalanuvchilari umuman jamoa, undagi ichki jarayenlar xaqida g'oyat xilma-xil axborotga ega bo'ladi va x.k.

Pedagogik muomila vositasi orqali qanday axborot olishni qarab chiqar ekanmiz, o'quvchining shaxsi haqidagi axborotini muhimligini alohida ta'kidlab o'tish kerak. Bevosita muomila shaxsning g'oyat xilma xil sharoitlarda va ko'rinishlarda o'rganishga imkon beradi, u faqat shaxsning xulq atvorida namoyon bo'ladigan erkin va eng ta'sirchan tashki belgilarigina qayd etish imkonini berib kolmaydi. Pedagog o'quvchilar bilan muomila kilar ekan, juda mayda detallarni ham anglab olishga kodir bo'ladi, bu detallar sirtdan Karaganda unchalik ahamiyatli bulmay shaxsda sodir bulayotgan, uni tushunish uchun juda muhim bo'lgan zarur ichki jarayenlar ko'rinishlarining alomatlari buyicha bo'lishi ham mumkin, Bu xol shaxsni chukur tushunish imkonini beradi, tashki katlam ostida boshka usullar bilan aniklab bulmaydigan narsalarni topish imkonini beradi. Pedagoglik faoliyati kishini o'zi duch keladigan xodisalarni taxlil etish va umumlashtirish tajribasi bilan boyitadi. Bu esa o'z sheriklari axvolini faxmlab, bilib olish va ular haqida xukm yuritish kobiliyatini oshiradi. Nixoyat pedagogning o'quvchilar bilan kundalik muomilasi shunga olib keladiki, u o'quvchilarning xatti harakatlaridash chukur ma'no va xakikiy sababini turli vaziyatlarda paykab oladi, buning uchun namuna sifatida o'zi tez-tez qayd kilgan dalillardan va o'quvchilarnig xulq-atvor usullardan foydalaniladi, Bu narsa pedagoglik faoliyatida ayniksa sezilib turadi. Bu konuniy bir xoldir. Chunki "Biz kundalik xayotda odamlar bilan muomilada bular ekanmiz , ularning xulq-atvorini bilib olamiz, chunki biz uni guyo ukiganday" bulamiz, ya'ni xulq-atvorning tashki ko'rinishlari ahamiyatini tushunib olamiz va shu tarika kontekstda xosil bo'lgan o'zining ichki psixologik rejasiga ega bo'lgan tekstni ma'nosini ochib beramiz. Bu "ukish" yul-yulakay bo'ladi, chunki atrofimizdagilar muomila jarayonida bizda ularning xulqiga doyr ma'lum darajada avtomatik tarzda mavjud bo'lgan psixologik ma'no xosil bo'ladi.

O'qituvchining o'quvchilar bilan muomilasi ular urtasidagi o'zviylikni tuldiruvchi vazifasini ham bajaradi. Shu munosabat bilan tarbiya o'zluksiz jarayon ekanligini nazarda to'tish kerak. Bolalarga nisbatan tarbiyaviy vazifani bajaruvchi katta yoshdagi kishilar, unga doimiy ta'sir etuvchi tizimiga ega emas. Xar bir o'quvchiga xar xil ta'sirlar okimi yetib boradi. Ular bir-birlari bilan unchalik mos kelmasligi va ma'lum darajada biri ikkinchisiga zid kelishi mumkin. Pedagogning o'z tarbiyalanuvchilariga ko'rsatadigan turli tuman ta'sirlari unga to'zatish kiritishga intilishiga boglik,. Albatta bunda o'quvchilarga munosabat uning shaxsiy sifatlariga qarab boshkariladi. Muammolarning ko'p yoki oz darajada bo'lishi inobatga olinadi. Pedagogik kobiliyatlar strukturasi akl, idkoa, xozirjavoblik, tankid ko'z bilan qarash, sobitkadamlik, notiklik, so'z boyligi va xokazolar muhim rol uynaydi.

Pedagogik kobiliyatlar faqat pedagogik faoliyat samarali bo'lishi shartigina emas, balki ko'p jixatdan o'qituvchining muvaffakiyatli ishlashi natijasidir. Shu munosabat bilan o'qituvchining o'zida pedagogik kobiliyatlarining anik maqsadni ko'zlab tarkib topishi va rivojlanishi katta rol uynaydi. Tajriba va maxsus tadkikotlar buning batamom xakikiy narsa ekanligini ko'rsatmokda. Masalan, shaxs xususiyatlarini ko'zatish o'qituvchining pedagogik tajriba xosil qilishga ham, uning maxsus ma'lumotlar tuplashida muhim urin tutadi. O'qituvchi o'zining sosial psixologik ko'zatuvchanligi bilan o'quvchilarning turli xarakter xususiyatlari va mayllarini paykab kolish kobiliyatinigina emas, shu bilan birga ularning paydo bo'lish sabablarini bilib olish, ularga bu sabablarning paydo bo'lish vaziyatiga muvofik baxo berish maxoratini va xokazolarini rivojlantirishga kodirdir. Agar o'qituvchida o'quvchilar bilan munosabatlarining ishonch asosida kurulishiga yul-yurik bo'lsagina, bunday muloqot ruy beradi. Tarbiya jarayonida bunday yul-yurikni amalga oshirish kiyin ishdir, lekin bunga butunlay erishish mumkin. Albatta, katta yotpdagi kishilarning bolalar xayotiga kushilib ketishi nixoyatda kiyin narsa. Lekin bu muxitga u yakinlasha oladi, ancha yakinlashib boradi, Pedagogda bolalar bilan o'zaro ishonch va dustlik munosabatlari vujudga kelgandagina bunga erishish mumkin.

O'kituvchi nutqi

O'quvchilar jamoasi bilan muomila ko'pincha suxbat, ma'ro'za, axborot va xokazolar shaklida bo'ladi. Birinchi navbatda suxbatni qanday qilib tashkil etish, o'qituvchining gaplariga bolalarning diqqatini tortish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun bir necha usullar bor. Gapni masalaning kuilishidan boshlash mumkin. Bu masalada bulajak suxbatning ma'nosi mujassamlashgan bo'ladi. Mavzuga diqqatni tortishga urinib ham kurish mumkin. Bunda gapning erkin kizikarli faktni ma'lum qilishdan boshlasa bo'ladi. Keyin uni tushuntirish va taxlil qilish esa muomilaning mazmunini tashkil etadi. Makola yoki biron bir asardan parcha keltirish ham muvaffakiyatli bo'lishi mumkin. Bundan tashkari darhol bolalarga bulajak suxbat ularning kizikishlari bilan boklik ekanligini aytib utsa ham bo'ladi. Mana suxbatga bolalarning diqqatini jalb kilindi ham deylik. Endi uning mavzusini ancha kiska, lekin yetarli darajada anik qilib ochib berish darajasi turadi, buni qanday amalga oshirish mumkin? Masalan, suxbatni to'zishning bunday varianti bo'lishi mumkin. Dastlab pedagog o'quvchilar ongi va hissiyotiga yetkazmokchi bo'lgan asosiy fikr kiskacha bayon etiladi. Sungra u ochib beriladi. Buning uchun faktlar, misollar va illyustrasiyalar tizimi bayon kilinadi. Bundan erkin takkoshlashlar, kutilmagan uxshatishlardan foydalanish juda foydali bo'ladi. Shundan keyin xulosa chiqarish, ya'ni suxbatning asosiy fikrini boshkacha so'zlar bilan takrorlash mumkin. Suxbat bolalarda doimiy kizikish uygotish uchun bir kator murakkab bulmagan usullardan foydalanish zarur, eng muhim so'zlar va iboralarning intonasiya bilan ajratib ko'rsatish va aksincha intonasiyani (urgu) o'zgartirish unchalik muhim bulmagan tekstni bayon qilish kerak. Ovoz va nutq oxangini o'zgartirish foydalidir. Suxbatni qanday tugallash ham muhim ahamiyat kasb etadi. U turlicha bo'lishi mumkin. Asosiy goyalarni yana bir marta kiskacha bayon qilib berish mumkin. Uni she'riy satrlar bilan tugallasa ham bo'ladi. Agar bolalarning o'zlari eshitgan narsalari haqida fikr yuritishlarini xoxlasa javobsiz savol bilan tugallash mumkin.

Mulokotda ishontirish, ta'sir etish usullaridan foydalanish.

Muomala kategoriyasi umumiy psixologiya fanining asosiy kategoriyalaridan biri hisoblanib, u o'z ichiga shaxslararo munosabatning eng muhim mexanizmlarini kamrab olgan. Psixologiya fanida muomala kategoriyasi keng aloqani mujassamlashtirib, odamlar urtasida o'zaro munosabatni aks ettiradi. Muomalaning eng muhim tarkibi mulokot sanalib, motivasiyada motiv qanday ahamiyat kasb etsa, u ham xuddi shunday muhim rol uynaydi. Muomala hamkorlik faoliyatining extiyojidan vujudga kelib ko'p kirralari jarayonidir. Muomala kuyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topgan.

1. Kommunikativ (bir tomonlama axborot o'zatish].
2. Muomala o'z ichiga hamkorlik faoliyatining katnashchilari bilan o'zaro axborot almashinuvini kamrab olgan bo'lib, kommunikativ jabxa sifatida tavsiflanishi mumkin. Odamlar bir-birlari bilan mulokotga kirishishi jarayonida muomalaning muhim vositalaridan biri tilga va nutq faoliyatiga bevosita murojat kiladilar.
3. Interfaol (ikki tomonlama ta'sir)-mulokotga kirishuvchilarni o'zaro ta'siri, ularning nutq faoliyatida nafaqat so'z orqali fikr almashinuvi, balki xatti harakati va xulq atvori o'zaro ta'sir utkazish tushuniladi.
4. O'zaro bir-birini idrok qilishi, anglashi. Bunda mulokotga kirishuvchilar o'zaro bir-birini idrok qilishi jarayoni namoyon bo'ladi. Ya'ni, ulardan biri ikkinchisining ishonchiga loyik aklli, farosatli, tajribali, yuksak tayyorgarlikka ega inson sifatida idrok kilinadi.

Muomilaning tarkibiy qismlarini birgalikda, yaxlit olib qarash, hamkorlik faoliyatida namoyon kiladi. O'qituvchi Bilan o'quvchilar hamkorlik faoliyatiga kirisha olsa, shaxsni shakllantirishning maqsad va vazifalariga o'zaro ta'sir va tushunuvchi yulga kuya olsa, shundagina pedagogik muomala amalga oshadi.

Pedagogik muomala- bu o'qituvchining talabaga ta'sir utkazish ularning bir-birlari bilan hamkorliklarining faoliyatidir.

Hamkorlik o'zaro axborot almashinuvi, -turlicha kommunikativ vositalar yordamida o'qituvchi tomonidan talabalar bilan o'zaro munosabatni tashkil kiladi. Pedagogik faoliyatda muomala muayyan dastur asosida maqsadni amalga oshirish, rejalashtirish va utkazish funksiyasini bajaradi. Ya'ni muomala:

-O'quv faoliyatini yakka xol bajarishning vositasi;

-Tarbiya jarayonini ta'minlashning ijtimoiy-psixologik tizimi;

-Ta'lim va tarbiyaning muvaffakiyatini ta'minlovchi o'qituvchi bilan talabalar o'zaro munosabatining muayyan tizimini tashkil qilishning usuli;

-Talaba individualligini takomillashtirish, iste'dodini karor topshirish imkonini beruvchi jarayon sifatida xizmat kiladi.

Muallim pedagogik jarayonda yetakchi kishidir. Unga yosh avlodni ukitish va tarbiyalash vazifasi yuklatilgan. Shuning uchun ham o'qituvchiga, uning axlokiy sifatlariga o'quvchilar bilan muomalasiga nisbatan alohida yuksak talablar kuyiladi. Muallim xayotga endigina kirib kelayotgan, barkamol shaxs sifatida shakllanayotgan insonlar yosh bolalar bilan mulokotda bo'ladi. Bolalar ta'lim-tarbiya jarayonida umuminsoniy va milliy axlok normalarini o'zlashtiradi. O'quvchi muomala odobini asosan o'qituvchi timsolida anglab oladi. Pedagoglar jamoasida o'qituvchilar urtasidagi muomala - munosabatlar insonparvarlik, ixtiyoriylik tamoyillariga asoslanadi. Ular odatda, ikki xil bo'lib, biri-rasmiy, ikkinchisi-norasmiy muomala deyiladi. Rasmiy muomala-munosabatlar O'zbekiston Respublikasining konunlari, direktiv xujjatlariga asoslanadi. Norasmiy muomala pedagogik etikaning konuniyatlariga asoslanadi va jamoaning xar bir a'zosi tomonidan ixtiyeriy ravishda bajariladi. Muomala odobi psixologik konuniyatlar, odob normalari, koidalari,talablari pedagoglar jamoasining fikri asosida bajariladi. Yoshlarga ta'lim-tarbiya berish bir kishining ishi emas. Uni pedagoglar jamoasi bajaradi. Ta'lim-tarbiyada ko'zda tutilgan maqsadga erishish uchun o'quv yurti butun jamoasi, hamma o'qituvchilar birlashib harakat qilishlari lozim. Xar bir muallimning xatti-harakati, xulqi, muomalasi pedagoglar

jamoasining maqsadi talablariga mos bulmogi kerak. Jamoaning ayrim o'qituvchiga ta'siri pedagoglar jamoasida shakllangan muomala odobi munosabatlariga bog'lik. Xar bir bolaning tarbiyasi uchun ma'suliyatning birligi pedagoglar jamoasining o'quvchiga nisbatan talablaridan biridir. Darsda o'quvchilarning intizomi pedagogik jamoadagi muomala odobi axlokiy munosabatlar darajasini ko'rsatadi, Kollejda o'quv intizomini saqlash butun pedagoglar jamoasining ishi. Pedagoglar jamoasida o'zaro yordam va ishonchning mavjudligi muomala odobiga amal qilishning muhim shartidir. Muomala odobiga rioya kllish pedagoglar jamoasining maqsadiga o'qituvchilarning axlokiy saviyasiga bog'lik.. Pedagoglar jamoasida o'zaro muomala munosabatlar o'quv-tarbiya jarayonini takomillashtirishga mas'uliyat va intizomni saqlashga asoslanadi. Pedagogik jamoada SOG'LOM akliy-ruxiy muxit mavjud bo'lsa, axlokiy norma va yul-yuriklar bajarilibgina kolmasdan, balki ular xar bir muallimning e'tikodiga , odatiga aylanadi. Pedagoglar jamoasining shaxs va jamoa uchun foydali ishlariga asoslangan ta'siri natijasida muallimning ma'naviy kiyofasida chukur sifat o'zgarishlar sodir bo'ladi. Ijtimoiy burchni Tygri anglash xulqini tugri baxolay olish odati shakllanadi. Jamoada o'zaro muomala yaxshilanadi. Muomala jarayonida uning maqsadga muvofik amalga oshirishni ta'minlash uchun ijtimoiy nazorat va ijtimoiy konun-koidalar muhim ahamiyatga ega, Bu nazoratda uchta muhim ta'sir etish vositasi ishtirok etadi: ma'kullamaslik, koralash, jazolash.

Muomala jarayonida o'quvchi yoki talaba xulqi ijtimoiy konun-koidalar maromiga zid kelsa, u xolda uning xatti-harakati koralanadi, e'tiroz, tanbex, eslatish kabi vositalar bilan ta'sir utkaziladi. Muomala vaqtida odob, odoblilik muhim ahamiyatga ega. Uning asosiy vazifalari: axborot almashuv, o'zaro ta'sir, o'zaro idrok qilish, tugri amalga oshishini idora qilib turadi. Xar bir fikr bildirilganda, mulokotdosh kabul kilayotganini faxmlab turish, tashki ko'rinishlari o'zgarishiga e'tibor berish, o'zr surash tavoze bilan murojat qilish evaziga muomala odobi ushlab turiladi. Muomala jarayonida ba'zi bir xatti-harakat uilamay bildirilgan fikr, ortikcha imo-ishora odobsizlikka olib keladi. Odobsizlik esa nizoli vaziyat, karama-karshilik, ziddiyatli vaziyatni keltirib

chiqaradi. Buning natijasida muomala fikr almashuv o'zini vazifasini nizoli vaziyatga bushatib beradi. Pedagogik muomalada psixologik aloqa urnatish alohida ahamiyatga ega, chunki talaba bilan o'zaro munosabat, xurmat ishonch negizida kuruladi.

Bunda o'qituvchi talabaning xukuk majburiyatini, uning kollejda, jamoat joylarida, oilada bajaradigan vazifasi nimadan iborat ekanligini e'tibordan chetga chiqarmasligi lozim.

O'qituvchining talabalarga ta'sir utkazish samarasi uning prinsipialligi va talabchanligida o'z aksini topadi. Bundan tashkari u o'ziga ham uta talabchan bulmogi, shaxsiy namunasi bilan tabiiy ravishda obru-e'tibor kozonmogi lozim. Muomala jarayonida va hamkorlik faoliyatida o'qituvchining talabalarga ta'sir utkazish natijasida ularda:

-o'z-o'zini va o'zgalarni xurmat qilish;

-o'z-o'zini va boshkalarining faoliyati, xulqini baxolash;

ma'suliyat bilan qarashi, ma'lumotli bo'lib pedagogika bilan psixologiyani bilish, pedagogik maxoratga, pedagogik odobiga ega bo'lishi lozim.

Nutq texnikasi va ovozdan foydalanish.

Nutq odobi insonning ahloqini belgilovchi mezondir. Ahloq fan sifatida o'rta asrlarda yuzaga keldi. Kishining odobi, eng avvalo uning nutqida ko`rinadi. Nutq odobi – aytilishi zarur bo`lgan xabarlarni tinglovchiga hurmat qilgan holda, bilish, chunki ularni bilmaslik aniqlikning buzilishiga olib keladi:

Paronimlarni bilish, ulardan tovush yaqinliklariga e'tibor berish; tor muhitda ishlatiladigan dialektalizm so`zlarning ma'nolari yaxshi anglatgan holda nutqqa kiritish.

O`qituvchi o`z nutqidan keng foydalanadi. O`quvchilarga voqea hodisalar, shaxslar haqida ma'lumot berishda bu katta ahamiyat kasb etadi. O`qituvchilik kasbi bevosita ovoz xususiyatlari bilan bog`liq, yoqimli va jarangdor ovozga ega

bo`lgan o`qituvchi o`z o`quvchilariga ovozining shiradorligi bilan ham ta'sir etadi. Bunday muvaffaqiyatga erishish uchun o`qituvchi o`z ovozini kuchini, yoqimlilikini bilishi zarur.

O`qituvchining ovozidan quyidagi xususiyatlar bo`lishi lozim.

- jarangdorlik (tovushning tozaligi va tembrning yorqinligi);

Asarlarning ayrim parchalari darsda hikoya qilib beriladi. Hikoya qilib berishda voqealar batafsil yoki ma'lum qisqartirishlar bilan bayon etilishi mumkin.

Nutq texnikasi deyilganda nutqni tinglovchi yoki o`quvchiga yetkazishda qo`llanadigan vositalar tushuniladi. Nutq ikki xil ko`rinishda bo`lganda uni texnikasini ham ikki xil ko`rsatish mumkin:

1. Og`zaki nutq texnikasi.
2. Yozma nutq texnikasi.

Og`zaki nutq texnikasi tovush, bo`g`in, so`zlarni, uning shakllarini talaffuz etishni yaxshilash borasida nutq organlarini faollashtiruvchi mashqlarni anglatadi. Bunga ovozdan foydalanish tovush fazilati sifatida yorqin ifodalash qobiliyati bilan nutq faoliyatining ma'nosi bilan, nutq ishlatilayotgan so`z ma'nolarini bilish bilan bog`liq bo`ladi. Agar notiq o`zi fikr yuritmoqchi bo`lgan nutq predmetining yaxshi bilsa, unga mos so`zlar tanlasa va o`zi tanlagan so`zlarning ma'nolariga vazifalar yuksala, nutqning aniq bo`lishi muqarrardir.

Nutqning sifati ma'nosidan aniqligining o`zi nimalardan iborat? Aniqlikni "nutq borlik", nutq – tafakkur munosabatlari asosida aniqlasa bo`ladi.

Ish qog`ozlarga xos bo`lgan xususiyatlar.

Yozma nutq ham huddi og`zaki nutq kabi tinglovchi uchun yaratiladi. Uning qulayligidan, o`quvchiga tez va butun mohiyati bilan yetib borishidan yozuvchi ham, o`quvchiga ham minnatdor. Shuni nazarda tutganda yozma nutq texnikasi quyidagilarni o`z ichiga oladi:

a) har qanday yozma nutq xat boshidan, bosh harf bilan boshlanishi kerak, har bir gap mazmunan nisbatan tugallangan bo`lishi, yorqin fikr anglatishi kerak;

- keng diapazonlik (ovozning eng pastlikdan eng yuqorigacha bo`lgan darajasi);
- havodorlik (erkin so`zlaganda yaxshi eshituvchanlikka ega bo`lish);
- ixchamlilik va harakatchanlik;
- chidamlilik (uzoq ishlash qobiliyatiga ega bo`lish);
- moslashuvchanlik (dinamika, tembr, melodikani eshilitish sharoitida moslasha olish);
- qarshi shovqinlarga nisbatan barqarorlik;
- suggestivlik (ovozni hayajon ifodalash va bu orqali tinglovchining hulqiga ta'sir qilish xususiyati.

a) ma'lum bir fikr bayon etilgandan so`ng, nutqni tarkibiy qismi bo`lgan boshqa fikr xat boshidan boshlanishi zarur.

Xat boshilar (abzatslar) bir-biri bilan mantiqiy bog`langan bo`lishi lozim.

b) Dialoglardan tashkil topgan yozma nutqda har bir shaxsni gapi teri orqali yoziladi;

c) ko`chirma gaplar, ko`chirmalar, o`z ma'nosida ishlatilmagan so`zlar, birikmalar qo`shtirnoq ichiga olinadi;

d) nutq uchun ikkinchi darajali hisoblangan, undagi gaplarning tarkibiy qismi hisoblanmaydigan narsalar teri yoki qavs bilan ajratiladi;

e) ot kesim, izohlovchi, undalma, ajratiladigan bo`laklar tegishli tinish belgilari bilan ajratiladi;

f) nutqning xat boshidan yirik qismlarga boblarga bo`lib ko`rsatiladi.

Ish qog`ozlarga ham yozma nutq hisoblanadi.

Ularning yozilishi ham nutqqa xos umumiy talablardan chetga chiqmaydi.

Tasvir. Nutqda ifodalangan narsa yoki hodisani maxsus til vositalari orqali xarakterlash, uning xususiyatlarini, sifatlarini ko`rsatish usuli tasvir deyiladi. Tasvir fikr yuritiladigan yorqin shakllantirish uchun ishlatiladi.

Hikoya qilish. Bo`lib o`tgan va yuz beradigan voqea hodisalarning batafsil so`zlash hikoya qilish hisoblanadi. Kichik hajmdagi nasriy asarlar, katta asarlarning ayrim parchalari darsda hikoya qilib beriladi. Hikoya qilib berishda voqealar batafsil yoki ma'lum qisqartirishlar bilan bayon etilishi mumkin.

Ifodali o`qishning texnik asoslari.

Ifodali o`qish muayyan intonatsiya yordamida asarning g`oyasi va jozibasini to`g`ri, aniq yozuvchi niyatiga mos ravishda ifodalay bilishdir. Ifodali o`qishning asosiy vazifasi muayyan matnning mazmuni va emotsionalligini ohang orqali tinglovchiga yetkazib berishdir.

Ma'lumki, ifodali o`qiladigan asar matni qanchalik mukammal bo`lmasin, u talqin etilishiga qarab, muayyan ta'sir kuchiga ega bo`ladi, talqin jarayoni esa asarni ifodali o`quvchining jismoniy va ruhiy holatlaridir. Demak, talqin jarayonida ifodali o`quvchining butun vujudi talqin vositasi bo`lib xizmat qiladi. Ijrochining jismoniy va ruhiy holatini chiniqtiruvchi mashqlar kompleksi nutq texnikasi deyiladi.

Nutq texnikasi, o`z ob'yekti va funksiyasiga ko`ra to`rt muhim qismga bo`linadi: ovoz, nafas artikulyatsiyasi va diktsiya.

Ovoz inson oily nerv sistemasining mahsuli bo`lib, uning manbai tomoqda joylashgan tovush poychalaridir. Oliy nerv sistemasining muayyan signali bilan tovush paychalari titraydi, cho`ziladi, qisqaradi, g`oyat nafis harakatlar kompleksini bajaradi, natijada tovush paydo bo`ladi, tashqariga chiqqunchga qadar turli qaytargich (rezenator) larga urilib chiqqan tovush ovoz deyiladi.

Nutq so`zlash jarayonida ovozning balandlashi va pasayib turishi modulyatsiya deb yuritiladi.

Ovoz baland-pastligi, yo`g`on-ingichkaligiga qarab tepor, bariton, bas, soprano, metstso-soprano, alt kabi turlarga bo`linadi.

Ovozning nutq, tovush doirasida va muayyan vaqt birligi davomida tovlanishi ohang (intonatsiya) deyiladi.

Nafas nutq texnikasining muhim qismidir. Nafas ovoz va nutqni tinglovchiga yetkazish, ovoz kuchini tashkil etish vositasidir. Nafas uch turga – ko`krak, qorin yoki o`rta va diafrag`mal nafas turlariga bo`linadi.

Artukulyatsiya deb, nutq a`zolarining faol, passiv, normal harakat qilinishiga qarab artikulyatsiya yaxshi, yomon, normal bo`lishi mumkin.

Nutq so`zlanayotgan vaqtda nuqsonsiz bo`lgan artikulyatsiya normal hisoblanadi. Ammo ifodali o`qish uchun uning o`zi kifoya qilmaydi. Shunga ko`ra normal artikulyatsiya mashqlar vositasida takomillashtiriladi. Artikulyatsiyani yaxshilash uchun o`tkaziladigan mashqlar artikulyatsion gimnastika deyiladi. Ular quyidagilardir:

1. Lab mashqlari
2. Til mashqlari
3. Jag` mashqlari

Diksiya nutq mashqlarining talaffuz etish me`yorlaridir. Nutq tovushlaridagi nuqsonlarni bartaraf etish, talaffuzni aniq va yorqinlashtirish maqsadida uyushtirilgan mashq diksion mashq deyiladi.

Ifodali o`qishning ruhiy-grammatik asoslari.

SUR`AT nutqning muayyan tezlikda matn mazmuniga mos ravishda aytilishi sur`at deyiladi.

Sur`at uch turga ajratiladi:

- a) o`rtacha;
- b) tezlanuvchan;
- c) pasayuvchi sur`at (o`qituvchi she`riy va nasriy asarlardagi sur`at turlariga amal qilib ifodali o`qib izohlaydi).

TO`XTAM to`xtam (pauza) ovozning vaqtincha to`xtatish (to`xtab qolish, dam olish, oraliq) bo`lib, bu davrda nutq a`zolari artukulyatsiyadan to`xtaydi va nutq oqimi uziladi. To`xtam davrida nafas olinadi va nutqning navbatdagi qismini talaffuz etishga hozirlik ko`riladi.

To`xtamdan turli maqsadlarda foydalaniladi. Shunga ko`ra u quyidagi turlarga bo`linadi:

a) nafasni rostdash to`xtami.

Nutqning bir nafas tugaguncha aytilgan qismidan so`ng yangi nafas olish uchun qilingan to`xtamni nafasni rostdash to`xtami deyiladi. Bu to`xtamda o`pkaga havoni olinadi. Shuni ta`kidlash joizki, matnning duch kelgan joyida nafas rostdanmaydi.

b) mantiqiy to`xtam.

Mantiqiy to`xtam nutqning mantiq tomoni bilan bog`liq bo`lib, so`z guruhlarini bir-biridan aniq ajratish, matnning ma`nosini to`la ochish uchun xizmat qiladi. Bu to`xtam mantiq qonunlariga bo`ysunib, sintaktik talablarga rioya qilinmaydi.

Orazin yopg`och ko`zimdin sochilur har lahza yosh,

Bo`ylakim paydo bo`lur yulduz nihon bo`lg`och quyosh.

c) ruhiy to`xtam

So`zlovchining kuchli hayajonini, borliq voqea hodisalaridan olgan taassurotlarin ifodalovchi to`xtam ruhiy to`xtam deyiladi. (misollar she`riy va nasriy matnlar asosida keltiriladi).

d) normal to`xtam.

Ritmik birliklarning bog`lanish o`rniga mos keladigan to`xtam normal to`xtam deyiladi. Normal to`xtam nutqning hajm va ohang jihatidan bir-biriga teng qismlari orasidagi to`xtalishdir. Normal to`xtam she`riy nutqda ko`zlangan mazmuni ohangni yuzaga chiqarishda muhim ahamiyatga ega.

Tog`lardagi qip-qizil lola!

Bo`lib go`yo yoqut payola!

Buloqlardan uzatadi suv!

El ko`zidan qochadi uyqu!

e) tobe to`xtam

Tobe to`xtam sintaktik tobelik munosabatini ifodalaydi. Odatda, ergash gaplar tobelik to`xtami orqali bosh gapdan ajratiladi: Kimning aravasiga o`tirsang, o`shaning qo`shig`ini ayt.

f) ogohlantiruvchi to`xtam.

O`zidan keyin nutqqa yangi qism kiritilishini ko`rsatish uchun xizmat qiladigan to`xtam ogohlantiruvchi to`xtam deb yuritiladi. Yozuvda bunday to`xtamni ko`rsatish uchun ikki nuqta qo`yiladi:

Bir qaraysan: bog`u ko`lda qayiqalar suzar,

Qayrag`ochlar soyalarin suvlarga cho`zar.

g) ajratuvchi to`xtam.

Nutqda ishtirok etuvchi sintaktik birliklarni bir-biridan farqlashni ifodalaydigan pauza ajratuvchi to`xtam deyiladi. Bu to`xtam ikki xil.

1. Sintaktik birliklarni ajratuvchi to`xtam.
2. Gaplarni ajratuvchi to`xtam (misollar she`riy yoki nasriy asarlar yordamida keltiriladi).

h) Kesim to`xtami

Predikativlik aloqasini ifodalovchi to`xtam kesim to`xtam deyiladi:

Uning otasi – tadbirkor.

i) Birlashtiruvchi to`xtam.

O`rnida biriktiruvchi bog`lovchilarni qo`shish mumkin bo`lgan to`xtam birlashtiruvchi to`xtam deyiladi.

Nutqning aniqligi.

Nutqning aniqligi tabiat va jamiyatdagi narsa va hodisalar bilan ularning nutqdagi atamasi bo`lgan materiali o`rtasidagi mutanosiblikni taqozo qiladi:

- a) sinonimlardan o`rinli foydalanish;
- b) antonimlardan to`g`ri foydalanish;
- c) ko`chma ma`noli so`zlarni o`rinli qo`llash;
- d) so`z birikmalarini to`g`ri qo`llash;
- e) iboralarni to`g`ri qo`llash;

O`qituvchi nutqida atamalar va mutaxassislikka oid leksika asosiy o`rinni egallaydi. Ular o`quvchi bilimining dunyoqarashining bilishi hisoblanadi.

Fan sifatida o`zbek tilshunosligi ham boy atamalarga ega. Ularning bir qismi tilshunos olimlarimiz tomonidan ijod qilingan bu bir qismi boshqa tillardan to`g`ri yoki kalkalash (nusxa olish) orqali qabul qilingandir.

XX asrda xalqaro ilmiy aloqalar nihoyatda ravnaq topdi. Ayni til hodisasi bir necha atama bilan izohlanadigan holatlar nihoyatda ko`paydi.

Aniqlik nutqning muhim fazilatlaridan biri sifatida qadimdan ma`lum. G`arb mutafakkirlari ham, Sharq olimlari ham aniqlikni nutq sifatlarining birinchi sharti hisoblanganlar. Aristotel “Agar nutq noaniq bo`lsa, u maqsadga erishmaydi” degan bo`lsa, Kaykovus: “Ey, farzand, so`zning yuz va orqa tomonini bilgin. Ularga rioya qilgan, so`zlaganda ma`noli gapir, notiqlikning alomatidir”. Agar gapirgan vaqtingda so`zning qanday ma`noga ega ekanligini bilmasang aniqlik nutqning tenbrlarini yaxshilash, diktsiyaga e`tibor berish, tovushlarning past baland tovlanib turishi, unli va undoshlarni talaffuz etish, ohang kabilar.

O`zbek adabiy tili og`zaki nutq texnikasini rivojiga o`zbek madaniyatining atoqli namoyondalari – shoirlar, yozuvchilar. Can`atkorlar, aktyorlar katta hissa qo`shadilar..

Yozma nutq texnikasi o`z mohiyatiga ko`ra ikki turga bo`linadi.

1. Har qanday yozma nutq uchun zarur bo`lgan texnik xususiyatlar.

“Nutqning aniqligi so`zning narsa va hodisalardan aks etgan borliq belgilari bilan qat’iy mos kelinishidir”. Deydi rus tilshunosi V.N.Golovin.

Aniqlik ikki xil bo`ladi: narsaning aniqligi va tushuncha aniqligi. Narsa aniqligi nutqda aks etgan mavjudlikning narsalar, hodisalar doirasi bilan nusxa mazmunining munosabatida ko`riladi. Demak, mavjudlik narsalar, hodisalar orqali nutqda aniq aks etgan bo`lsa, bunday nutq aniq hisoblanadi.

Nutqning har tomonlama to`g`rib o`lishi uchun narsa aniqligining o`zi yetarli emas. Tushunchaviy aniqlik ham bo`lishi zarur. A.Qahhor “Men yozilgan sahifani hatto jumlaning ham ustidan tuzata olmayman. Jumla hatto butun bir sahifaning bir so`zini o`chirib, o`rniga, boshqasini yozish uchun boshqa qog`ozga o`sha jumla, hatto sahifani ko`chirib yozaman. Nutq bilan qilingan mehnat dard va quvonchni yuzaga chiqara oladi” – degan edi.

Aniq nutq yaratish so`zlovchidan quyidagilarni o`rganish va ularga amal qilishni talab qiladi:

- a) tilning sinonimik imkoniyatlarini bilish va sinonimik qatorlardan kerakli variantni ajratib nutqda qo`llash.
- b) Nutqda ishlatiladigan so`zning otlashgan ma`nolarini har tomonlama bilish; nojiddiy, taxminiy qo`llashlardan qochish; chunki batayn soz qo`llash nutqni beburd qiladi;
- c) So`zning ko`p ma`noliligiga jiddiy e`tibor berish, ko`p ma`noni soz nutqda qo`llanganda o`zining qaysi ma`noda ishlatilayotganligini aniq tasavvur qilish, fikr yuzaga chiqishida bu so`zning boshqa ma`no qirralari mon`elik qilish-qilmasligini ko`z oldiga keltirish; omonimlarning xususiyatlarini adabiy normadagi ifodalar bilan yetkazishidir. O`qituvchining tili hamma vaqt o`zbek adabiy tili normalarga sodiq qoladi, adabiy tilning go`zal va ta`sirchanligini o`zida saqlaydi. Adabiy til ma`lum qo`shimchalar, Grammatik kategoriyalarni

qo`llanilishidagi bir xilligi, barqarorligi bilan umumo`zbek harakatlarida bo`ladi. Shevalardan ustun turadi. Uning ustunligini bir tomondan adabiy normalar belgilaydi.

Nutqning mantiqiyli

Mantiqiy nutq deb yaxlit bir tizim asosida tuzilgan, fikrlar rivoji izchil bo`lgan, har bir so`z, ibora maqsadga muvofiq ravishda ishlatiladigan nutqqa aytiladi.

Nutqning mantiqiyli uning asosiy sifatlari – to`g`rilik va aniqlik bilan chambarchas bog`liqdir. Grammatik jihatdan to`g`ri tuzilmagan nutq ham, fikrni ifodalash uchun noto`g`ri tanlangan lug`aviy birlik ham mantiqiylikni buzadi. Mantiqiy izchillikning buzilishi tinglovchi va o`quvchiga ifodalanayotgan fikrning to`liq borib yetmasligiga, ba`zan, umuman, anglashmasligiga olib kelishi mumkin.

Nutqning mantiqiy buzilishi, eng avvalo, so`zlovchi va yozuvchining tafakkur uquvi, qobiliyati bilan bog`liq. Shuning uchun mantiqiylik faqatgina lisoniy hodisa sanalmasdan, balki tafakkur hodisasi ham sanaladi. Bunda mavzu bo`yicha mavjud bilim asosida mulohaza yurgizish diqqatga sazovordir.

So`zlarning o`zi ifodalanayotgan narsa-hodisalarga mos ravishda fikrning aniq ifodalanishi narsa mantiqiyli bo`lsa, soz birikmalari, gaplar, hatto butun-butun matnlarning bir-biriga mosligi, fikrni izchil davom ettirishga bo`ysundirilishi tushuncha mantiqiylidir.

Mantiqiylik shartlari:

- a) tushunchalar mantiqiyliigiga rioya qilish;
- b) uslubiy me`yorga amal qilish;
- c) leksik-semantik va sintaktik me`yorga rioya qilish.

Mantiqiyliigiga putur yetgan gaplarga misollar:

- Olti oylik davlatga sut sotish rejasi bajarildi.
- U bir kitobga 5 so`mdan qo`yib sotmoqda.

- Akulalar tirik bola tug`adi.
- Erkak paypoqlar narxi 30 foizga arzonlashdi.

O`qituvchi nutqining mantiqiyligi. Nutqda bayon etilgan fikrning qismlari va alohida fikrning o`zaro mutanosibligi mantiqiyligi deb yuritiladi.

Mantiqli nutqda gaplardan fikrlar butun nutqdan kelib chiqadigan fikrning qismlari hisoblanadi. Ular orasida ziddiyat bo`lmaydi.

Mantiqiylik aniqlikka suyanadi. Noaniq nutq mantiqiy bo`la olmaydi. Nutqda mantiqlikka erishish uchun unda qo`llangan so`zlar bilan ularning predmetlik ma`nolari mos bo`lishi lozim.

So`zlar qat`iy aniqlikda qo`llanganda ham mantiqlik buzilishi mumkin, chunki aniqlik leksik nutq bilan mantiqiylik sintaktik qurilishi bilan bog`langandir. Mantiqiylikning predmet mantiqiyligi va tushuncha mantiqiyligi deb ikkiga ajratish mumkin. Predmet mantiqiyligi nutqda til birliklarining o`zaro ichki munosabatlari mosligidan iborat.

Tushuncha mantiqiyligi mantiqiy fikr tuzilishi hamda bu tuzilishning nutqdagi til belgilari ma`no aloqalaridan iborat.

Mantiqiylikni ta`minlash 2 shartga asoslanadi. Birinchisi, ekstrolingvistik shart. Bu shart to`g`ri mulohaza qilishning normalari va printsiplarini egallashni taqozo etadi. To`g`ri nutq uchun kurashuvchi eng avvalo, mantiqiy fikrlashni o`rganishi lozim.

Ikkinchi shart sof lingvistik bo`lib, nutqiy tuzilish belgining bir-biriga zid bo`lmasligini, mazmuniy bog`liqligini uyushtiruvchi til vositalarini bilishni talab qiladi.

Nutqning sofliqi.

G`ayri adabiy til unsurlaridan holi bo`lgan nutq sof nutq deyiladi.

Nutqning sofligiga quyidagilar putur yetkazadi:

- a) dialektalizmlar;
- b) g`ayri tildan olingan so`zlar;
- c) jargon va argolar;
- d) vulgarizmlar;
- e) parazit so`zlar.

Nutqning ta'sirchanligi.

Tinglovchi va o`quvchi ruhida o`zgarish, hayajon yasovchi nutq ta'sirchan nutq deyiladi. Bunday nutq oldiga quyidagi talablar qo`yiladi:

- a) tinglovchi e'tiborini tortish;
- b) tinglovchi qiziqishini oshirish;
- c) nutq dalil, isbot misollarning yetarli bo`lishini ta'minlash;
- d) fikrni bayon etishda qiziqarli shakllardan foydalanish;
- e) so`zlashda tabiiylikka erishish.

XULOSA

O'qituvchining pedagogik texnikasi - bu shunday bir malakalar yig'indisidirki, u tarbiyalanuvchilar ko'rib va eshitib turgan narsalar orqali ularga o'z fikrlari va kalbini yetkazish imkonini beradi. Bolalar bilan bevosita muomila qilishda pedagogning xuddi ana shu malakalari yoki ularning yuqligi uning xulq atvorida namoyon bo'ladi. Tarbiyachi, o'qituvchi xar bir ishni tashkil etishni, yurishni, xazillashishni, kuvnok, jaxldor bo'lishini bilish lozim. U o'zini shunday to'tishi kerakki, uning xar bir harakati tarbiyalanuvchilarga namuna bulsin.

Nutq so'zlovchi yoki yozuvchi tomonidan shakllantirilgan matnning tashqi ko'rinishi bo'lib, u faqatgina lisoniy hodisa sanalmasdan, balki ham ruhiyat, ham nafosat hodisasi hisoblanadi. Shuning uchun ham yaxshi nutq deyilganda aytilmoqchi bo'lgan maqsadning tinglovchi va kitobxonga to'liq yetib borishi, ularga ma'lum ta'sir o'tkazishi nazarda tutiladi. Shunga ko'ra nutq oldiga ma'lum talablar qo'yiladi. Bu talablar nutqning mantiq jihatdan to'g'ri, aniq, chiroyli, erkin, maqsadga muvofiq bo'lishidir. Bu belgilar nutqning asosiy sifatleri, xususiyatlari deb qaraladi.

Nutqning to'g'riligi uning adabiy tili me'yorlariga muvofiq kelishidir. Bunda quyidagi me'yorlar hisobga olinadi.:

g) talaffuz me'yorlari:

Unli va undosh talaffuzi, so'z tarkibidagi qo'sh va yondosh unlilar talaffuzi, tutuq belgili so'zlar talaffuzi, kishilarning ism-familiyalari, qisqartma otlar, qo'shma fe'llar, so'z birikmalari, morfologik ko'rsatkichlar, so'z yasovchi forma yasovchi qo'shimchalar talaffuzlari.

h) morfologik me'yorlar:

Adabiy til dialect va shevalardan o'z morfologik me'yorlariga ko'ra ham farqlanadi. Buni biz adabiy tilda sozlarning kelishiklarda turlanishi, fe'llarning tuslanishi, son-miqdor tushunchalarning ifodalanish usullarida, shuningdek, so'z va so'z shakllarining yasalish xususiyatlarida ko'ramiz.

v) sintaktik me'yorlar:

Ega-kesimning mosligi, ikkinchi darajali bo`laklarning ularga bog`lanish qonuniyatlari.

g) imloviy me`yorlar:

Adabiy til yagona va umumxalq yozuv me`yorlariga tayanadi. Bu me`yorlar maxsus ishlangan va kelishilgan imlo qoidalarida o`z ifodasini topadi. Adabiy til imlo qoidalari bu til yozuvi, yozma shaklida foydalanuvchi barcha uchun umummajburiydir. Orfografik me`yorlar va bunga doir imlo qoidalari adabiy til yozma shaklining takomilida belgilangan omildir.

d) lug`aviy me`yorlar:

Har bir xalq tili o`sha millat a`zolarining erkin va bermalol fikrlasha olishi uchun yetarli bo`lgan so`z boyligiga ega. Bir tilga mansub bo`lgan bir sheva bu tilning boshqa guruh shevalaridan, jonli so`zlashuv tili esa adabiy tilda qo`llanuvchi so`zlar miqdori, xarakteri, shakli, hatto ma`nosiga ko`ra farqlanib turadi. Mana shunday xususiyat adabiy til bilan shevalar, jonli so`zlashuv tili bilan adabiy til doirasida ham mavjuddir. Demak, tildagi barcha sozlar adabiy tilda qo`llanilavermaydi.

FOYDALANILGA ASOSIY ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. -T.: Sharq 1998.
2. Karimov I.A. Barkamol avlod orzusi.- T.: O'zbekiston 1999.
3. Munavvarov A.K. Pedagogik qobiliyat va mahorat. – T.: O'qituvchi, 1998.
4. Axrorov Yu.A. Pedagogik mahorat. (ma'ruza matni). Samarqand, 2001
5. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – T.: TDPU, 2003.
6. Ko'ng'urov R., Begmatov E., Tojiyev Yo., Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari.- T.: O'qituvchi, 1992.
7. Qudratov T., Nutq madaniyati asoslari. -T.: O'qituvchi, 1993.
8. Rasulov R., Mo'ydinov Q., Nutq madaniyati . – Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti , 2004.
9. Rasulov R., Husanov N., Mo'ydinov Q., Nutq madaniyati va notiqlik san'ati. - T., 2006.
10. Mahmudov N. O'qituvchi nutqi madaniyati. –T.: Alisher Navoiy nomidagi milliy kutubxona, 2007.

QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR

1. Muhiddinov.A.G. O'quv jarayonida nutq faoliyati. – T.: O'qituvchi, 1995.
2. Ochilov Malla. Muallim qalb me'mori. – T.: O'qituvchi, 2000.
3. Akademik lisey va kasb-hunar kollejlari o'tkaziladigan rituellar tizimi (1-kitob) –Bobobekov H, Davletshin M.G., Ishmuxamedov R.J. va boshqalar – T.: Fan, 1999.
4. Akademik lisey va kasb-hunar kollejlari o'tkaziladigan udumlar va asosiy tadbirlar tizimi (2-kitob) – Bobobekov H, Davletshin M.G., Ishmuxamedov R.J. va boshqalar.- T.: Fan, 2005. Safayev N., G'afforov B. Muomala sirlari.- T.: Navro'z, 1992.
5. Siddiq Mo'min . So'zlashish san'ati.- Farg'ona, 1997
6. Mahmudov N., Ma'rifat manzillari.- T.: Ma'naviyat, 1999.
7. Ortiqov A., Ortiqov A., Nutq madaniyati va notiqlik san'ati.- T., 2002.
8. Mahmudov N., Rafiyev A., Yo'ldoshev I. Davlat tilida ish yuritish. -T., 2004.
9. WWW. nuqf. intal. uz

